

SCRIPTA ISLANDICA

ISLÄNDSKA SÄLLSKAPETS

ÅRSBOK 68/2017

REDIGERAD AV

LASSE MÅRTENSSON OCH VETURLIÐI ÓSKARSSON

under medverkan av

Pernille Hermann (Århus)

Else Mundal (Bergen)

Guðrún Nordal (Reykjavík)

Heimir Pálsson (Uppsala)

Henrik Williams (Uppsala)

UPPSALA, SWEDEN

Publicerad med stöd från Vetenskapsrådet.

© 2017 respektive författare (CC BY)

ISSN 0582-3234

EISSN 2001-9416

Sättning: Ord och sats Marco Bianchi

urn:nbn:se:uu:diva-336099

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-336099>

Innehåll

LARS-ERIK EDLUND, Ingegerd Fries (1921–2016). Minnesord	5
ADALHEIÐUR GUÐMUNDSDÓTTIR, Some Heroic Motifs in Icelandic Art	11
DANIEL SÄVBORG, Blot-Sven: En källundersökning	51
DECLAN TAGGART, All the Mountains Shake: Seismic and Volcanic Imagery in the Old Norse Literature of Þórr	99
ELÍN BÁRA MAGNÚSDÓTTIR, Forfatterintrusjon i <i>Grettis saga</i> og paralleller i Sturlas verker	123
HAUKUR ÞORGEIRSSON & TERESA DRÖFN NJARÐVÍK, The Last Eddas on Vellum	153
HEIMIR PÁLSSON, Reflections on the Creation of Snorri Sturluson's Prose Edda	189
MAGNUS KÄLLSTRÖM, <i>Monumenta lapidum aliquot runicorum:</i> Om runstensbilagan i Verelius' <i>Gothrici & Rolfi Westrogothiae</i> <i>Regum Historia</i> (1664)	233
MATTEO TARSI, Creating a Norm for the Vernacular: Some Critical Notes on Icelandic and Italian in the Middle Ages	253
OLOF SUNDQVIST, Blod och <i>blót</i> : Blodets betydelse och funktion vid fornskandinaviska offerriter	275
SVEINN YNGVI EGILSSON, Kan man skriva pastoral poesi så nära Nordpolen? Arkadiska skildringar i isländska dikter från arton- hundratalet	309
TOMMY KUUSELA, ”Þá mælti Míms hǫfuð”: Jätten Mimer som kunskapsförmedlare i fornnordisk tradition	331

Recensioner

LARS LÖNNROTH, Rec. av <i>A Handbook to Eddic Poetry: Myths and Legends of Early Scandinavia</i> , red. Carolyne Larrington, Judy Quinn & Brittany Schorn	361
LARS-ERIK EDLUND, Rec. av <i>Islänningasagorna. Samtliga släktsagor och fyrtionio tåtar</i> . Red. Kristinn Jóhannesson, Gunnar D. Hansson & Karl G. Johansson	369

ADALHEIÐUR GUÐMUNSDÓTTIR, Rev. of Agneta Ney. *Bland ormar
och drakar: Hjaltemyt och manligt ideal i berättartraditioner om
Sigurd Fafnesbane* 377

Isländska sällskapet

AGNETA NEY & MARCO BIANCHI, Berättelse om verksamheten under
2016 387

Författarna i denna årgång 389

Kan man skriva pastoral poesi så nära Nordpolen? Arkadiska skildringar i isländska dikter från artonhundratalet

SVEINN YNGVI EGILSSON¹

Et in Arcadia ego

Steingrímur Thorsteinsson poet och översättare föddes på Arnarstapi på Snæfellsnes-peninsulan på den isländska västkusten den 19 maj 1831 där han också växte upp. Året 1846 då han blev femton år gammal reste han till Reykjavík för att studera i den Lärda skolan och där tog han studentexamen 1851. Samma år reste han till Köpenhamn för att studera på universitetet och till en början studerade han juridik men bytte sen till klassiska studier. Han fick stipendium från Árni Magnússon fonden och ägnade sig åt manuskript och publicering i Köpenhamn. Under den tiden publicerades också hans första dikter som väckte uppmärksamhet och hans första översättningar blev också kända. Året 1872 reste han tillbaka till Island och blev först lärare och sen rektor i den Lärda skolan. I Reykjavík fortsatte Steingrímur att skriva poesi och översätta tills han blev gammal. Han dog i Reykjavík den 21 augusti 1913.

Steingrímur skrev många böcker och översatte också en hel del och i dag minns man honom inte minst för hans översättningar. Bland hans största erövringar på det fältet är *Tusen och en natt* (1857–1864), *Kung Lear* av Shakespeare (1874) och *Äventyr och sagor* av H.C. Andersen

¹ Översättning: Dagur Gunnarsson

(1904–1908). Hans översättningar av utländska dikter är många och var uppskattade av den isländska publiken, speciellt poesisamlingen *Svanhvít* (1877) som innehåller Steingrímurs och Matthías Jochumssons (1835–1920) dikter. Steingrímurs egna dikter var mycket populära, folk läste och sjöng dom i sånger på artonhundratalet och dom spelade en viktig roll i Islands självständighetskamp; han deltog också i viktigt samarbete med Jón Sigurðsson president för Det isländska litteratursällskapet (1811–1879) som ledde självständighetskampen. Island var då en del av kungariket Danmark och hade varit det i några sekler; i 1918 fick Island autonomi och blev ett självständigt demokratiskt land 1944. Men Steingrímur var inte bara en politisk poet, han var också en av Islands största naturpoeter på artonhundratalet. I det här bidraget kommer jag att beskriva hans naturpoesi, speciellt den som innehåller den syn på naturen som är kopplad med lantlig idyll och tillhör pastoraliska dikter.

Det passar bra att börja detta föredrag på en berättelse av poetens sista stunder som publicerades i dagstidningen *Vísir* i augusti 1913. Dylka berättelser kan ofta beskriva poeters status i nationens psyke och hur dom kan bli någon slags legender. I *Vísir* får vi en vacker vardagsbild av en stor naturbeundrare och älskad poet. Berättelsen börjar på Austurvöllur, ett torg mitt i Reykjavík, där Alltingets hus, den isländska riksdagen står. Där bodde också Steingrímur med sin hustru Birgitta Guðrífður Eiríksdóttir (född 1855) och deras barn men inget av dom var hemma den dagen:

Dagen då han avled, hade han varit en stund på alltinget för att lyssna på debatten om konstitutionen och såg ut för att följa den mycket väl. Debatten avslutades klockan tre och då drog han hem att äta middag. Efter maten satt han och läste i en timme, men klockan fem gick han ifrån hemmet och gick en sväng ut ur byn.

Vanligen gick han upp till Öskjuhlíð, där fanns ett ställe som han tyckte mycket om, dom som kände honom sa att just precis där, skrev han många av sina vackraste dikter. Men nu stegade poeten längs en gata som kallas Laugavegur. En fru som såg honom ut genom fönstret, bemärkte att den ”välsignade poeten” var mycket pigg. Och inte kände han sig illa till mods på något sätt, ty han hade just frågat sin egen fru innan han gick ut om hon ville gå upp till Árbær hon med, eftersom vädret var så fint, men hon kunde inte, på grund av mycket hushållsbestyr. Men så långt hade den gamle tänkt sig gå.

En liten bit från Rauðará kände han plötsligt smärta, gick utav vägen och la sig ner på marken en bit därifrån och väntade på att smärtorna lindrades. Dit gick en ungdom och bjöd honom hjälp och i samma ögonblick körde konsul Chr. Zimsen förbi, han var på väg ner till stan. Han såg att poeten var sjuk och bjöd

honom skjuts hem i sin vagn. Poeten accepterade och fick hjälp upp i vagnen av ynglingen.

På vägen hem pratade han inte mycket. Nämnade dock att nu blåste det nordliga vindar utan regn.²

Sen beskrivs det hur Steingrímur får skjuts hem till sitt hus vid Austurvöllur och leds dit in, där han lägger sig och blir hela tiden sämre, tills han får kramp och dör. ”Dödsorsaken tros vara hjärnblödning.”³

Berättelsen i *Vísir* visar delvis den bild eller uppfattning som det samtida samhället har av Steingrímur. Han är flitig och ungdomlig trots sin ålder (82 år gammal). Han är respekterad och dyrkad av alla samhällsnivåer, från kvinnan som ser intresserad på ”den välsignade” poeten från sitt fönster på Laugavegur, till ungdomen och konsuln som assisterar honom vid Rauðará. Dagligen går han ut ur byn, helst upp till Öskjuhlíð, den vackra kullen i närheten av Reykjavík, där han har ett favoritställe och blir inspirerad av naturen. Men även på en vacker dag kan döden knacka på, ty även den finns i lantidyllen. På det sättet faller beskrivningen i takt med ett välkänt motiv i litteratur och konst som på latin är: *Et in Arcadia ego* (”Även i Arkadia, jag”). I Steingrímurs biografi citerar Hannes Pétursson berättelsen i *Vísir* med delvis ändrat ordalag: ”Inte långt från Rauðará gick poeten och plockade trädgårdstimjan i det varma augustivädret. Men plötsligt mådde han illa, och lade sig ner nära

² ”Daginn sem hann andaðist, var hann um tíma á alþingi að hlusta á umræður um stjórnarskrármálið og virtist fylgjast allvel með í því máli. Þingfundir var slitið kl. 3 og fór hann þá heim til sín að borða miðdegisverð. Eftir mat sat hann klukkutíma við lestur, en kl. 5 fór hann að heiman til skemtingöngu upp úr bænum.

Vanastur var hann að fara upp í Öskjuhlíð, og átti hann sjer þar blett, sem honum var mjög hjartfólgin, og segja kunnugir að þar hafi hann ort mörg af sínum fegurstu kvæðum. En nú stefndi skáldið inn Laugaveg. Kona, sem leit hann þar út um glugga, hafði orð á því hve hann væri fjörlegur á fæti, „blessað skáldið“. Víst var líka, að þá kendi hann sjer ekki nokkurs meins, því hann hafði einmitt stungið upp á því við konu sína, áður hann fór út, að hún gengi með sjer upp að Árbæ í þessu góða veðri, en hún gat ekki orðið við því sökum heimilisstarfa. En svona langt hafði öldungurinn hugsað til að ganga.

Skamt fyrir innan Rauðará varð honum snögglega ílt, gekk hann þá út af veginum og lagðist á jörðina skamt frá og beið þess að það liði frá. Þangað kom til hans unglungur, sem bauð honum aðstoð sína, en rjett í því ók Chr. Zimsen ræðismaður þar framhjá og var á leið niður í bæinn. Hann sá að skáldið var veikur og bauð honum að sitja í vagninum hjá sjer heim. Þáði hann það og studdi unglingspilturinn hann upp í vagninn.

Á heimleiðinni ræddi hann lítið. Talaði þó um að nú væri norðanrosinn kominn og þurkurinn.” (S.n. 1913: 25–26.)

³ ”Er dauðameinið talið heilablóðfall.” (S.n. 1913: 26.)

vägen.”⁴ Inte vet jag varifrån man fick den idé att Steingrímur gick och plockade trädgårdstimian i det varma augustivädret, men det stämmer väl med den pastoraliska bilden av poeten som är ute på en promenad som sen slutar på ett oväntat sätt.

Herediktning

Den poesi som vanligen kallas för naturpoesi har en lång historia. Forn-grekiska och romerska poeter skrev dikter om lantlivet som kallas bukolik eller arkadisk poesi. Theokritos (levde på tredje seklet före Kristus) var Grekernas berömdaste poet i denna genre. Den romerska poeten Vergilius (levde på första seklet före Kristus) skrev ekloger, där herdar skriver dikter och beskriver herdelivet i Arkadia, en region i Grekland. Vergilius skrev också lantlig lärodikt (lat. *georgica*), där han beskriver på upplysande sätt hur romerna odlade sina fält, skog, husdjur och bin. Vergilius poesi hade mycket inflytande och inspirerade många poeter genom tiden.

Ofta nämns dessa dikter herdedikter (e. *pastoral*), i meningen sätt (e. *mode*) hellre än genre (e. *genre*). I sin bok *Pastoral* pratar teoretikern Terry Gifford om hur herdedikten eller det herdediktiga (*pastoral* som adjektiv) kan förstås på tre sätt. För det första talar man om dem genrer som nämndes förut och blev kända i forngrekisk och romersk poesi och levde fram till moderna tider, där två herdar skriver dikter till varandra, där dom berömmar det lantliga livet. Steingrímur översatte själv en dikt av denna typ skriven av den forngrekiska poeten Bion som han på isländska kallade ”Vorið. Samtal tveggja hirðsveina” (”Våren. Två herdars samtal”; Steingrímur Thorsteinsson 1924: 153–154). För det andra används titeln med allmän mening där den handlar om detta sätt i litteratur som beskriver landsbygden eller naturen som motsatsen till livet i staden (till exempel en roman som har dessa element). Tredje varianten är när ordet används på ett kritiskt sätt av dom som sätter sig emot upphöjda skildringar av hur gott livet är ute på landet, där man ignorerar dom svårigheter och negativa egenskaper det livet kan ha, eller låtsas om att naturen är orörd och oförorenad (kritiken går till exempel ut på att det här är ett konst-

⁴ ”Skammt fyrir innan Rauðará fór skáldið að tína sér blóðberg í ágústblíðunni. En skyndilega varð honum ómótt, og lagðist hann þá niður rétt við veginn.” (Hannes Pétursson 1964: 278–279.)

närligt bedrägeri; Gifford 1999: 1–2). Härefter kommer jag at använda definitionen av herdedikt i mycket brett form som omfamnar lyriska beskrivningar av lantliga idyller och jag kräver inte att där skall finnas två herdar som växlar dikter med varandra, även om herdejobbet och lantbruk kommer att nämnas ofta. Detta sätt i poesi kan på ytan se ut för att vara enkel men den har några egenskaper om man tittar lite noggrant. Där märker man en grundläggande process som Gifford (1999: 45–115) beskriver och kan passa till några av Steingrímurs dikter. Den processen är att man för begränsad tid kan i naturen hitta en tillflyktsort eller skydd och ta sen och åka tillbaka till samhället eller civilisationen och finner sig då vara förnyad och mer erfaren. På engelska är detta representerat med orden *retreat* (tillflyktsort) och *return* (retur).

Herediktningarnas historia i isländsk litteratur är ganska ojämn, men det kan påstås att den börjar på sextonhundratalet då Stefán Ólafsson (1619–1688) översatte den danska herdedikten ”Lúkidór og Krýsillis” (”Lukidor och Krysillis”) som beskriver kärleken mellan en herde och herdeflicka. Herdedikter hade varit populära i Danmark under en tid och där har Stefán lärt känna denna tradition, även om han använde den inte mycket i sin egen poesi (Jón Samsonarson 1974: 33–39). Det var dom som tillhörde upplysningen på sjuttonhundratalet som skulle upphöja herdediktens tradition i isländsk litteratur, förresten så framställdes den inte som upphöjd utan den var gestaltad på ett kritiskt sätt och den fick en sociologisk roll. Som Giffords skildring för med sig har herdedikter från första början gestaltat en slags önskebild av livet i formen av naturbeskrivning men samtidigt bjudit på en viss kritik på mycket som tycks vara fel med världen. Denna dubbla inställning finns på många sätt i den dikt som bäst är känd i isländsk litteratur på detta sätt på sjuttonhundratalet, *Búnaðarbálkur* (”Sång om landbruket”, tryckt 1783) av Eggert Ólafsson (1726–1768). Eggert gestaltar där många varianter av isländsk natur och dess nytta, men dikten är sammanvävd av hans kritik på sina landsmäns dävna slöhet, deras brist på självbevarelse och tro på förbättringar. Förebilderna för *Búnaðarbálkur* är gamla dikter som Vergilius *Georgica* och *Verk och dagar* av Hesiodos, men enligt Vilhjálmur Þ. Gíslason (1926: 229–273) kan man också peka på paralleller i några av samtida naturdikter, till exempel *Die Alpen* (1729) av Albrecht von Haller (1708–1777) och *The Seasons* (1726–1730) av James Thomson (1700–1748). Även om dikten ekar dom klassiska pastorala diktningarna så skriver Eggert delvis på så sätt om naturen att det hänvisar framåt i tiden till artonhundratals poeter som gjorde naturen till ett estetiskt subjekt och alla sakers kriterium. I

hans dikter kan man hitta versrader som är ren naturlyrik som beskriver det underbara livet ute på landet, nöjet som man kan ha av att kolla in fåglar och andra av jordens djur. Dikten *Búnaðarbálkur* fokuserar på det aktiva liv som leds av den gode bonden och hans fru i ”den saliga dalen”, på att odla marken och leva enligt naturens rytm. Dom är förebilder och jordbruket är en önskebild av det liv man kan leva på Island. På det sätt är *Búnaðarbálkur* en utopiskt dikt, som Guðrún Ingólfssdóttir har påpekat, för utopier eller idealsamhälle är ofta skrivna för att visa var samtiden gått fel och på så sätt går önskebilden i tandem med den hårda kritik som framställs också i dikten (Guðrún Ingólfssdóttir 1999). Den isländska upplysningens poeter skrev inte bara sina egna dikter, dom översatte en hel del av herdedikter av olika slag. Där kan nämnas dikten ”Sjötti maídagur” (”Majdagen”), Jóns Þorlákssons (1744–1819) version av den norska poetens Christian Tullins (1728–1765) dikt. ”Sjötti maídagur” innehåller lyriska beskrivelser på vårens skönhet och idyll, så pass mycket att det låter som ett paradiset på jorden.

Jónas Hallgrímsson (1807–1845) fortsatte i samma riktning som Eggert Ólafsson på artonhundratalet och skrev ”Hulduljóð” (”Huldans dikt”) som hedrar hans minne. Denna dikt är en variant på en viss typ av herdedikt, den som kallas *pastoral elegy* på engelska eller herdedikt sorgesång (Sveinn Yngvi Egilsson 1994 och 1999: 101–109). I ”Hulduljóð” kommer det fram hård kritik på saker som han tycker är otillräckliga på Island och det var inte första gången den typen av sorgesånger användes för kritik, till exempel i sextonhundredatalens dikten ”Lycidas” av John Milton (1608–1674). I ”Íslands minni” (”Islands minne”) skriver Jónas om jordens vackra ansikte och den saliga markens blommor, i ”Ferðalok” (”Resans slut”) om ungdomar som plockar blommor tillsammans på sommarheden och flera i den stilen. Hans syn på naturen kan inte enbart beskrivas som hederdiktlig, den var dock mer komplicerad än så. Han skrev ju dikter om vulkanutbrott i ”Fjallið Skjaldbreiður” (”Berg Bredsköld”), där naturen gestaltas som en ohyggligt och förödande kraft i all sin förtjusande skönhet (Sveinn Yngvi Egilsson 2016: 108–114). Hans syn på naturen omfamnar därför både det herdediktiga och det sublimala, det minimala och det spektakulära, det poetiska och det vetenskapliga. Den lantliga idyllen är temporal i Jónas poesi och även vilseledande, som när de älskande i ”Ferðalok” inte begriper separationen som väntar dom (goda feer gråter för den, men dom tror att tåren är dag) eller när honan i ”Heylóarvísa” (”Ljungpiparens visa”) flyger glad hit och dit i den härliga sommarn okunnig om att korpen har ätit upp hennes ungar, som i sin

tur påminner om döden i den lantliga idyllen (*Et in Arcadia ego*). Det är också relevant i dikter som Gunnarshólmi ("Gunnars holme"), där hjälten hellre vill vänta döden än att överge sitt vackra land (Jonas gestaltar där en herdediktig bild av frodig vegetation, djur som sprider sig runt den gröna betesmarken och en rodnande ros som glittrar vid en blek åker). Det samma kan sägas om naturbeskrivningar i novellen *Grasaferð*, där den lantliga idyllen och ungdomarnas samvaro – de är faktiskt inte herdar, men deras samtal och poesi påminner om herdedikter – är sammanvävd sorgen som gestaltas inte minst i novellens dikter som alla beskriver förlust eller sorg.

Yngre romantiska poeter som Jón Thoroddsen (1818 eller 1819–1868) kunde också visa herdediktstendenser och skriva om sin vackra backe i "Barmahlíð" (ett ortnamn) och vackra sommardagar där flocken leker i hagen i "Ó, fögur er vor fósturjörð" ("O, hur vacker är vår fosterjord"), men dylika beskrivningar på Islands lantliga idyll är ofta inbillade av dom som antingen är långt borta från fosterlandet eller tänker tillbaka till sin försvunna barndomsvärld, om inte bägge delar. På så sätt blir naturen en slags drömvärld eller ideal när artonhundratalet skrider fram och kontrasten blir ständigt starkare mellan den och människovärlden som är imperfekt enligt poeterna. I patriotiska dikter framstår Island ofta som ett ideal och dess ikoniska symboler blir även tagna ur sitt lokala sammanhang, så att ur det blir ett positivt register på landskapets vanliga utseende ("Íslands minni" av Jónas och "Ó, fögur er vor fósturjörð" av Jón är dikter av denna typ). Landet blir på ett sätt en utopi eller utopisk syn, där dess bästa sidor blir exponerade med den avsikten att trycka i hop nationen, få den att känna Island som en ideal vision (Guðmundur Hálfðanarson 1999). Detta är grovt sett den syn på naturen och herdediktstraditionen som Steingrímur Thorsteinsson möter när han börjar skriva i mitten av seklet. Men Steingrímurs inställning är också formad av hans utbildning och vistelse i Danmark, där han lärde känna kulturella strömmar och den tidens konst som präglades av borgerliga värden.

Borgarens natur

Biedermeier är ett koncept som har använts om den kulturella situationen i Centrala- och Nord-Europa efter Napoleonkrigen och fram till mitten av artonhundratalet. Perioden präglades av borgerlighet och industrialisering

och dom borgerliga klassernas framgång. Borgerliga dygder och smak satte ett djupt intryck på kulturen och gestaltades i en enkel stil, god smak och harmoni. Naturen blev i litteratur och konst visad på ett liknande sätt, med inriktning mot skönhet, harmoni, balans och proportioner och olika typer av nobless. Den blev ofta gestaltad som kvinna – speciellt i männens poesi – och framhållen som moder eller mö, denna bild passade ju det ädla roll som kvinnor fick i många borgerliga samhällen under Biedermeiersperioden, när dom blev gestaltade som och synonyma med dygdigt liv och goda familjevärden. Man fokuserade på den nästan kvinnliga skönhet i landskapet och naturen, dess utan pratades också om moder jord som föder och fostrar allt liv och så vidare. Borgarens natur var trivsam, stilla, närstående, harmonisk och ädel. Christian Winther (1796–1876) var bland danska poeter som så diktade om naturen (Mortensen 1993: 151–168; om Biedermeier, se också Hjortsø 1982).

Pórir Óskarsson har indikerat at isländska poeters naturpoesi runt mitten av artonhundratalet liknar på många sätt denna kulturella trend och nämner Jóns Thoroddsens poesi: ”Här springer herdinnan med lätthet runt kullar och krön, lund och fjällsänka och allt är kännetecknat av ömhet, trygghet och skönhet. Även ”klippans och ravinens troll” har vänliga röster. Dikterna blir på så sätt bra exempel på inflytandet av denna gren av borgerlig romantik i dansk och tysk litteratur som kallas *Biedermeier*.”⁵ Pórir demonstrerar detta inflytande med exempel av andra poeters dikter och bland dom Steingrímur Thorsteinsson (Pórir Óskarsson 2008: 420–423). Jag tänker följa upp Póris anmärkning genom att sammanfoga denna borgerliga natursyn med den herdediktningstradition som vi pratar om här.

Under sina år i Danmark skrev Steingrímur en dikt som heter ”Skógar-sjónin” (”Skogssynen”) som påminner om dom skogsbilder som var populära i dansk samtidskonst (Hannes Pétursson 1964: 160). Berättaren i dikten går ut i skogen på en vacker vårdag och allt är lugnt och stilla. Vacker fågelsång lockar honom djupt in i skogssnåren tills han kommer till en ljus och spegelstilla sjö. Han ser en ”välsignad syn”, ty där ”Sitter en vacker ungmö fri i sin oskuld, / Med en gul stråhatt med blåa band på, / I ett blänkande ljus med nakna bröst och hals.”⁶ Berättaren observerar henne

⁵ ”Hér hleygur smalastúlkan léttfætt um leiti og börð, lautir og fjallaskörð og allt einkennist af blíðu, öryggi og fegurð. Jafnvel „gnípu og gilja tröll“ hafa vinaródd. Kvæðin verða þannig talin góð dæmi um áhrif þess anga borgaralegrar rómantíkur í dönskum og þýskum bókmenntum sem kenndur er við *Biedermeier*.” (Pórir Óskarsson 2008: 419.)

⁶ ”... blessuð sjón ...” ”Sat blómleg mey í sakleysinu frjáls, / Með gulan stråhatt skreyttan

en stund från sitt gömställe i skogen – ”I den täta lövdungen fick jag en möjlighet / Skönheten att skåda”⁷ – och läsaren tänker för sig att det här är ett fint exempel av en snuskgubbes fantasi från artonhundratalet. Men det är lite mer komplicerat för att speglingen i dikten är dubbel. Den unga mön speglas i sjön – ”Så ung och skön, som hon vore vårens drottning, / I den våta mörka vattnet speglad ren som en ängel”⁸ – men berättaren i dikten tycker också att hon speglar honom själv och hans ädla vårdrommar:

Ur hennes ljusa ansikte tyckte jag se sken
Det själens liv, som fyllde min åtrå,
Som systerligt drömde mina drömmar
Och djärvt sinne lyfte jorden ifrån.⁹

Hon är en poet liksom han: ”Ty inom sig skrev själen vårens dikt / I en älskares dröm på livets höjdpunkt.”¹⁰ Han fylls av stark längtan till att uttrycka sin kärlek till henne:

Ty älskade våren var likadant i min själ,
Där alla knoppar sprack ut som blommor,
Hela livet skiner i sin morgonlycklighet
Och sjöng med tusen rösters kärleksljud.¹¹

Men då hörs människoröster i skogen som stör den unga mön och ”I en härlig hast rädd och snabb som hinden / Hon sprang och sig gömde i skogens mörka omåttlighet”¹². Diktens berättare söker henne i skogen men finner ej, varken denna dagen eller andra dagar då han far runt detta området. Ända sen den dagen har han ett ärr på sitt hjärta och frågar:

bláum böndum, / Í björtum hjúp með nakin brjóst og háls.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 159.)

⁷ ”Í laufarunni þéttum fékk eg færi / Á fegurð horfa”. (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 159.)

⁸ ”Svo ung og fríð, sem vorsins drotning væri, / Í votri skuggsjá spegluð engilhrein”. (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 159.)

⁹ ”Úr hennar bjarta svip mér sýndist skína / Það sálarlíf, er fyllti mína þrá, / Sem systurlega dreymdi drauma mína / Og djörfum huga lyfti jörðu frá.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 160.)

¹⁰ ”Því innra sálin orti vorsins kvæði / Í elskudraum á lífsins blómatíð.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 160.)

¹¹ ”Því elsku vor var eins í sálu minni, / Þar allir knappar sprungu fram í blóm, / Alt lífið skein í morgunsælu sinni / Og söng með þúsund radda kærleiks hljóð.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 160.)

¹² ”Í yndis fátí hrædd og létt sem hindin / Hún hljóp og falst í dimmum skógar geim”. (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 161.)

Varför skiner skönheten för att förtrolla och såra?
 Varför når den såpass djupt i hjärtat in
 Och endast lämnar den fina skuggan
 Av den skapelse som skimrar endast ett kort tag?¹³

I sista raderna adresserar han sig till skogssjön och säger att den har tappat en ”skinande renhets bild / som sken på dig från en himmelskt ljuv mö; / Av din nivå hon flyttades i mitt hjärta / och satt fast, så att hon *därifrån* aldrig försvinner.”¹⁴

Uppenbarelsen i skogen visar naturen som stilla, snäll och bildlig; hon är upphöjd och hennes skönhet gestaltas i en kvinnlig bild som fascinerar diktens berättare och lämnar honom inte i fred. Även om flickan inte är fullt påklädd är hon ”ren som en ängel” i sin oskuld och påminner om den upphöjda roll som kvinnor hade i den borgerliga värld från Biedermeier-epoken. Den kvinnliga bilden reflekterar den som pratar i dikten och han tror sig finna i henne en harmoni, dom har ju samma drömmar. Dikten anpassar sig till herdediktningstraditionen på så sätt att där får han en uppenbarelse ute i naturen, som följer honom för all framtid. Men olikt det som vanligen finns i herdedikter – och i Steingrims poesi över huvudet taget – har detta inte endast en positiv effekt, för diktens berättare har sorg i sitt hjärta för han vet att han kommer aldrig att se flickan igen.

I en annan skogsdikt av Steingrímur finner diktens berättare sig tillfreds bland träden och under en stund är världens sorger tagna ifrån honom. Dikten heter ”Skógarhvíldin” (”Skogsvilan”) och där säger:

Långt ifrån mig fanns en värld med sorg och synd,
 Då jag sov i skuggsidans säng,
 Jag skrämde varken fåglar eller vackerögda rådjur
 I fridens oskuld och glädje.¹⁵

Denna skogsdikt följer det vanliga mönstret i herdedikter att mannen kommer tillbaka till sin värld förnyad: ”Upp! Glad reser jag mig från en

¹³ ”Því ljómar fegurð til að töfra’ og særa? / Því teiknast hún svo djúpt í hjartað inn / Og að eins eftir skilur skuggann kæra / Af sköpun þeirri’, er ljómar rétt um sinn?” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 161.)

¹⁴ ”... skírleiks ímynd bjarta / Sem skein á þér af himinblíðri mey; / Af fleti þín hún fluttist á mitt hjarta / Og festist, svo hún *þaðan* hverfur ei.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 162.)

¹⁵ ”Svo fjær var mér heimur með sorgum og synd, / Er svaf ég á forsælu beði, / Mig hræddust ei fuglar né fagureyg hind / Í friðarins sakleysi og gleði.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 117.)

frodig plätt / Och går så länge dagen varar för mig; / Mitt sinne är glatt och hjärtat lätt, / och världen bred och vacker.”¹⁶

”Draumur hjarðsveinsins” (”Herdens dröm”) är en dikt som har uppenbara relationer vid herdediktstraditionen och beskriver kärleken på ett retsamt sätt. På så sätt påminner den på den dikt jag nämnde tidigare som sextonhundredatalspoeten Stefán Ólafsson översatte, ”Lúkidór og Krýsillis”, för där beskrivs en situation där ”herden” somnar ute i hagen en sommardag och ”herdemön” som han är förtjust i väcker honom på ett retsamt sätt; som plåster på såret får han kyssar av henne istället (Stefán Ólafsson 1886: II, 168–170). Herden i Steingrímurs dikt drömmer att han sitter hos en ”liten flicka vid en grön bod” som gör flätor av blommor åt honom och skal just kyssa honom när han vaknar: ”Då flög en trast förbi mig, så det susade i busken, / Och då var det slut på drömmen.”¹⁷ I herdedikter märker man ofta attityden att herdarna är enkla och faktiskt tycks det vara en fördel när dom representerar det vackra och primitiva livet i naturens sköte, som är presenterat som motstånd mot det onaturliga och lastsamma liv som finns i den borgerliga samtiden. Dessutom är herdediktarna präglade av en typ av lättsinnighet, som man kan se i ”Draumur hjarðsveinsins”.

Dom dikter av Steingrímur som här har varit granskade tros härstamma från hans tid i Danmark och beskriver egentligen dansk natur hellre en isländsk. Det kan även sägas att dom beskriver ett inbillat landskap som liknar Syd-Europa där herdedikten härstammar ifrån. Då kan man fråga om herdediktningens påverkan kan ses lika mycket i hans dikter om Island och dess natur och om där kommer man att detektera den borgerliga syn som finns i ovannämnda dikter. Följer lantidyllen med hem till Island?

Nordlig lantidyll

Under sina år i Danmark skriver Steingrímur dikter som beskriver Island, inte så konstigt eftersom han tänkte ofta på hemlandet. Ett av dessa heter ”Sveitasæla” (”Idyll”) och där finns dessa rader:

¹⁶ ”Upp! glaður nú rís eg af grösugum blett / Og geng meðan endist mér dagur; / Minn hugur er kátur og hjartað er létt, / Og heimurinn víður og fagur.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 118.)

¹⁷ ”... smámei við kotbæinn græna ...” ”Pá flaug hjá mér þröstur, svo þaut við í runn, / Og þar með var draumurinn búinn.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 163–164.)

Pigga lammen goda
 Leker sina mödrar hos,
 Nöjd från solig backe
 Herden tittar på.
 Fåglars höga ljud
 Stilla vilar flocken;
 Ljuvlig är din fred,
 O, mitt fosterland!¹⁸

Här gestaltas isländsk natur både med element från herdedikter och borgerlig syn på naturen och det kan man se i flera dikter av Steingrímur där han beskriver hemlandet. Allt är stilla, harmoniskt, enkelt; där har vi herde och flock och under det spelas den ”idylliska sträng” (Hannes Pétursson 1964: 163).

Steingrímur diktar ofta på det sättet om isländsk natur så att man skulle tro att där har vi evig lantlig idyll med sommarvärme och ett sorglöst liv utan oro. Herdarna som han diktar om kunde lika gärna se efter sin flock i ett land mycket längre till söder på jordklotet. ”Smaladrengrinn” (”Hereddrängen”) är en av hans bäst kända dikter av denna typ.

Ute på den gröna marken
 Gå, flocken min;
 Vårens skönhet njuta,
 Jag skal vakta dig.

Om sol och vår jag sjunger,
 Rör en sträng av glädje;
 Lek, får, runt om
 En liten herdedräng.¹⁹

Dikten ”Unadalur: Samtal” (”Unadal: Ett samtal”) påminner om herdedikt, även om att där skildras inte herdar utan ”Han och hon”.

Från gröna fjällsidor ned till fåråfallor
 Nu springer den sömniga flocken;
 I molnlös blå himmel ser man solens nedgång
 Som vid glaciärens topp ser ut att brinna.

¹⁸ ”Léttfætt lömbin þekku / Leika mæðrum hjá, / Sæll úr sólskins brekku / Smalinn horfir á. / Kveður lóu kliður, / Kyrlát unir hjörð; / Inndæll er þinn friður, / Ó, mín fósturjörð!” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 82.)

¹⁹ ”Út um græna grundu / Gaktu, hjörðin mín; / Yndi vorsins undu, / Eg skal gæta þín. / Sóll og vor eg syng um, / Snerti gleðistreng; / Leikið, lömb, í kringum / Lítinn smaladrengr.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 130.)

Kom hit min älskling, låt oss sitta vid fjällets rötter
Då fårens bjällror klingar i buskar,
I backen vid vattenfallet som är därborta,
Det säte som vid bäge älskar högst.²⁰

Dikten "Fram til fjalla" ("Fram till fjällen") beskriver en herdemö som blir en slags förkroppsligad version av det harmoniska sommarlandet:

Herdemö jag skådade,
Hon mig inte såg,
Med vacker lock under mössa,
Vinden lekte med hennes tofs,
Vita fötter,
Hon höll en pinne av pil.

Sjöng den unga,
Satt på klippans kant:
"Nu är det sommar ute på landet,
Snön har lämnat marken,
Gräset glöder
Runt gårde, hage och fält."²¹

På det viset skulle vi kunna fortsätta länge, eftersom herdedikts minnen och lantidyll ses ofta i Steingrímurs dikter om Island. Här har jag insinuerat att hans herdedikter ger oss en förskönad bild av den isländska verkligheten. Hur kan vi nu mäta sådana beskrivningar och deras sannfärdighet? Vi kan till exempel försöka att tänka oss hur det var att vara en herde på Island på artonhundratalet genom att läsa andra källor. Många berättelser finns av herdejobbet, men få är lika väl ordade som den som jag har valt här. Den skrevs av en man som utbildades och bodde då han var vuxen i en utländsk stad, men i sin ungdom var han en duktig herde i sin hemort i Skagafjörður i Nord-Island. Han säger:

Jag blev konfirmerad på mitt tolfte år, men dessförutan var jag för det mesta

²⁰ "Úr kleifunum grænum á kvíanna ból / Nú kvöldspakur búsmalinn rennur; / Í heiðríkju bláma hin sígandi sól / Við snjóhvítan jökulás brennur. / Kom, ást mín, og setjumst und fjallshlíðar fót, / Er fjárbjöllur hringja í runnum, / Í brekku við fossinn, sem blasir oss mót, / Við bæði því sæti mest unnum." (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 123.)

²¹ "Hjarðmey leit eg, / Hún mig ekki sá, / Með laginn lokk und húfu, / Lék í vindi skúfur, / Hvíta fætur, / Hélt á víðitág. / Söng hin unga, / Sat á klettabrún: / „Nú er sumar í sveitum, / Snjó er horfinn af leitum, / Grösin glóa / Um grundir, haga' og tún.“" (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 128.)

herde, fráan mitt áttonde eller nionde ár tills jag fyllde hälften av mitt artonde ár. På vintrarna vaktade jag min fars får under dagen, när vädret tillät gick dom till bete i hagen, som oftast låg under snö. På somrarna kunde jag knappas titta bort, varken natt eller dag och aldrig kunde jag hejda deras promenad, inte ens när det blåste kraftigt, och dessa bestar sprang jämt upp i vinden, som om dom sökte vindens ursprungliga källa. Jag gjorde allt jag kunde för att vara en bra herde. Jag lärde fort att känna till fårens instinkter, för mig var det viktigt att lära hur dom betar sig och när jag såg att flocken skulle vara stilla på ett ställe och bita gräs, kunde jag slå mig ner och antingen läsa någon isländsk bok som jag hade med mig, speciellt sagor, som jag tyckte mycket om från mitt sjätte år, eller jag kunde dyka ner i latinens hemligheter som jag nämnde förut och min släkting hade rekommenderat att jag skulle studera. Dom vilopausor som min lilla flock tog blev snart också mina vilostunder. När den hade lagt sig ner på någon liten plätt, som passade, för att idissla i stilla fred, då valde jag en liten kulle i närheten och lade mig att sova och vaknade – ofta helt igenom våt av regnet, men aldrig för sent för att göra min plikt som herde. Jag blev fort van vid detta fria, ostabila och ensamma liv, och började tycka illa om innevaro och skulle nog ha oroat mig mycket om någon hade sagt att jag skulle i framtiden leva bland folkmassor på något ställe på jorden som den engelska poeten pratar om:

Ye who amid this feverish world would wear
 A body free of pain, of cares a mind,
 Fly the rank city, shun its turbid air;
 Breathe not the chaos of eternal smoke
 And volatile corruption – ²²

²² ”Jeg var fermdur á 12. árinu, enn annars var jeg lengstum smali, frá því jeg var á 8. eða 9. ári, þangað til jeg hafði hálfnað 18. árið. Á vetrum gætti jeg sauða föður míns á daginn, þegar veður leifði að halda þeim á beit úti í haganum, sem oftast var hulinn snjó. Á sumrin mátti jeg varla nokkurn tíma af þeim líta hvorki nótt nje dag, og aldrei mátti jeg tálma ferð þeirra, jafnvel ekki í hvassviðri, og rásuðu þessar skepnur þó altaf upp í vindinn, rjett eins og það væri ætlunarverk þeirra að leita að upptökum hans. Jeg gerði mjer far um að verða góður smali. Það leið ekki á löngu, áður jeg kintist eðlisháttum kindanna, að svo miklu leiti sem mjer var áriðandi að þekkja þá, og þegar jeg sá, að hópurinn mundi halda kirru firir og bíta stundarkorn, gat jeg annaðhvort farið að lesa einhverja íslenska bók, sem jeg hafði haft með mjer, einkum sögur, sem mjer hafði þótt mjög gaman að, frá því jeg var á 6. árinu, eða jeg gat sökt mjer niður í þá latínsku leindardóma, sem fir var getið og frændi minn hafði ráðið mjer til að leggja stund á. Hvíldarstundir minnar litlu hjarðar urðu brátt einnig mínar hvíldarstundir. Þegar hún hafði lagst niður á einhverjum bletti, sem til þess var kjörinn, til að jörtra í friðsælu næði, valdi jeg mjer lítinn hól þar í í [sá] grend, lagðist til svefnis og vaknaði – oft holdvotur af regni, enn þó aldrei of seint til að leisa af hendi smalaskildur mínar. Jeg vandist fljótt við þetta frjálsa, óstöðuga og einmanalega líf, og fór að fá óbeiti á inniverum, og hefði eflaust sárkviðið firir, ef einhver hefði sagt mjer, að það ætti fyrir mjer að liggja að lifa í fjölmenni á einhverjum þeim stað á jörðinni, sem enska skáldið segir um:
 / Ye who amid this feverish world would wear / A body free of pain, of cares a mind, / Fly

Författaren till denna beskrivning är en känd Islänning och god vän till Jónas Hallgrímsson, grammatikern Konráð Gíslason. Han föddes 1808 och har därför gjort sina plikter som herde på andra och tredje årtionden på artonhundratalet. På något sätt har denna prosaiska herdedikt av Konráð en realistiskare nyans än Steingrímurs dikter. Herdejobbet är fascinerande men krävande och inte bara ett sommarjobb för flocken behöver också tillsyn hela dagen på vintrarna när vädret tillåter det. Flocken har tendens att vandra envist överallt, men Konráð gör allt han kan ”för att vara en bra herde” och studerar flockens beteende. Men ofta är han kall och genomblöt, också på somrarna. Det händer Steingrímurs herdar aldrig, hos dom är det alltid sol och vackert väder.

Steingrímurs herdedikter kan ha den grund-process som jag beskrev tidigare. Det gestaltas på ett minnesvärt sätt i hans berömda dikt, ”Svanasöngur á heiði” (”Svanesång på högslätten”), som börjar så här:

En sommarkväll jag ensam red
På en ödslig högslätt;
Då förkortades denna långa, svåra väg,
Ty, ljuvlig hörde jag svanens sång,
Ja, svanens sång på högslätten.²³

Den trötte resenär känner sig tillfreds när han hör svanens sång som han hör även om ingen fågel är synlig. I dikten sägs det om sången att ”Till öronen kom som änglarnas sång, / i ensamhetens heliga gudom”²⁴ och dikten slutar med dom här orden:

Såpass saktmodigt har jag aldrig
Av något ljud förtrollas förut:
I en vaken dröm jag red min väg
Och visste ej hur tiden gick
Vid svansång på högslätt.²⁵

the rank city, shun its turbid air; / Breathe not the chaos of eternal smoke / And volatile corruption –”. (Konráð Gíslason 1891: 4–5.) Dikten som citeras er ”The Art of Preserving Health” (1744) av John Armstrong (1709–1779).

²³ ”Eg reið um sumaraftan einn / Á eyðilegri heiði; / Þá styttist leiðin löng og ströng, / Því ljúfan heyrði’ eg svanasöng, / Já, svanasöng á heiði.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 135.)

²⁴ ”Að eyrum bar sem englahljóm, / Í einverunnar helgidóm”. (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 135.)

²⁵ ”Svo undurblítt eg aldrei hef / Af ómi töfrazt neinum; / Í vökudraum eg veg minn reið / Og vissi’ ei, hvernig tíminn leið / Við svanasöng á heiði.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 135.)

Den resande mannen lever som i en vaken dröm och sången har förtrollat hans liv. Mycket av Steingrímurs poesi om Island är ett slags äventyr på resa på det här sättet. Berättaren i dikten besöker naturen, hittar en skogsdunge eller backe och stannar där en stund och njuter av vistelsen med djur och växter. Sen åker han tillbaka till byn, föryngrad i kropp och själ. Herdediktens process gestaltas i det att man tillfälligt tar skydd hos naturen och drar sen tillbaka, hem til civilisationen. Helt kort, så upplever den moderna människan naturen. Det är bybons åtrå efter det originella och sköna, efter harmoni med omgivningen och ett bättre liv. Steingrímur och andra artonhundredatalens poeter blev dom första som gav denna upplevelse form i isländsk litteratur och beskrev den på ett lyriskt sätt, men den tar stöd av herdediktarnas tradition som går utifrån denna grundliga skillnad mellan kultur och natur, på stad och landsbygd. Människornas samhälle är inte perfekt och vardagens rutin dämpar individens känslan för det mirakel som livet är. Naturen bjuder honom dock på harmoni och enastående skönhet som sätter honom i samband med sig själv. Samtidigt blir naturen sanningens gestaltering, det sköna och goda liv som borde levas. På så sätt blir naturen inte en flyktväg ifrån en defekt världs problem utan ett alternativ vid sidan om eller en väg ifrån det villospår som civilisationen har hamnat på. Men naturens bild är formad av dom historiska förutsättningar som finns på artonhundralet och den speglar människornas idéer om ärlighet, stillhet och harmoni som vi pratade om förut. Den bilden är inte bunden av den yttre omgivningen utan den kan vara subjektiv.

Denna subjektivitet gestaltas på olika sätt i Steingrímurs dikter, till exempel i det som Marshall McLuhan (1969: 135–155) kallar inre landskap (e. *interior landscape*, fr. *paysage intérieur*). Även om det är vinter utan för fönstret har vi en annan säsong i själen:

Så varje sångfågel stannar på andra sidan
 Och snön lägger sig över varje blomma, som dog;
 Vi har sommar för anden inuti,
 Då där ute kylan ökar och snön faller.²⁶

Steingrímur visar oss hur själen också är en slags natur. Han beskriver inre oro som oväder i dikten "Veðraskiptin innri" ("Inre förändring i vädret"):

²⁶ "Svo dvelji söngfugl hver einn fyrir handan / Og hylji fönnin blómið hvert, sem dó; / Vér eigum sumar innra fyrir andann, / Þá ytra herðir frost og kyngir snjó." (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 150.)

Mitt sinne retar oerhört krig,
 Obehag, hat, vrede,
 Just som ett moln stormen
 Styr, över högslätt,
 Tjockt av regn, proppat med glöd;
 Ilar i bergstopparna vindens hyl.²⁷

Dikten ”Logn og hret” (”Lugn och köldknäpp”) handlar om själens liv som ett landskap av oro och mörker: ”Inuti mig själv ett sorgens hav / härjar stormar av suckar.”²⁸ Steingrímur skrev också dikter i obunden stil som är experimentala och djärva när man jämför med många av dom traditionella dikter som han publicerade. Prosadikterna beskriver en natur som tycks vara på gränsen av det yttre och inre, och dessa texter är drömliknande och svävande, som man kan se på detta citat: ”Bort med dig sol, med dina skingrande strålar ... Bort med dig och låt natten, dödens syster, täcka med sina vingar, det som tillhör henne, dagen leder vilse, dess strålände glimmer är vilseledande, natten är dag för det inre i varje man.”²⁹

Andra sidan av denna subjektivitet är den tillbedjande attityd til naturen. För naturens helighet manifesteras på några olika sätt i Steingrímurs dikter. Han skriver om naturen som guds hus i dikten ”Kirkja vorsins” (”Vårens kyrka”). Där har vi solen som det heliga ljus, fjällen är ett altare, älven är orgeln, fåglarna kyrkokören och våren firar mässan. Berättaren i dikten ”läser evangeliets predikan av blommorna”³⁰ som kristna människor var uppmuntrade att lära sig att läsa, så att dom skulle förstå guds skapelse i ”naturens bok” (Mortensen 1993: 28–32). Steingrímur diktar ofta om naturen som kyrka, til exempel í dikten ”Morgunn” (”Morgon”), där berättaren i dikten inställer sig på religion och ber böner till detta världsliga och allsmåktiga väsen: ”Med knäppta händer, böjda knän / ber jag dig adjö på vägen hög.”³¹

²⁷ ”Æsir hug minn ofurstríð, / Angur, hatur, reiði, / Rétt sem ský, er rokna hríð / Rekur yfir heiði, / Pétt af vætu, þrungin glóð; / Þjóta í tindum vindahljóð.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 217.)

²⁸ ”Inn’ í mér sjálfum hrygðar haf / Herjast andvarpa stormum af.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 185.)

²⁹ ”Hverf þú, sól, með glit geisla þinna ... Hverf þú og láttu nóttina, systur dauðans, breiða vængi sína yfir það, sem er hennar, dagurinn villir, geislaglit hans er tál, nóttin er dagur hins innra manns.” (Hannes Pétursson 1964: 167.)

³⁰ ”... guðspjöll les í blómum ...” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 285.)

³¹ ”Með tengdum höndum, krophnum knjám / Kveð eg þig dags á vegi hám.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 115.)

Steingrímurs upphöjning av naturen kan också gestaltas i kvinnoform, som är känt från Biedermeier-epoken, som nämndes förut. ”Hálfjöllin” (”De höga fjällen”) är bland hans kändaste dikter och där får naturen moderns höga status.

Du, bláfjällens universum! med ring av glaciärer,
Under högsommarn springer jag intill ditt hjärta,
O, tag mig i famn, min saknad bort jag sjunger
Under sommarkväll vid svanens skimrande vatten.

Ditt anlete, moder! Här över mig skiner
Med helstrålände tårar av kristalls dag;
I såret av midsommarens himmel är min vila,
Här kan du, Island! gunga ditt barn.³²

Ett annat exempel på detta är ”Vorvísur” (”Vårvisor”), där berättaren i dikten återigen har tagit rollen av barn gentemot moder natur:

Sköna natur, evig, ung.
Jag älskar dig,
Huruvida mitt livsöde är lätt eller tungt,
Du blåser i mig liv,
Om köttet är sjukt och min själ dyster
Du svalkar mig,
Som barn vid moderns barm jag ligger
På dina bröst.³³

Förhållandet med naturen i Steingrímurs dikter kan alltså vara mycket kroppsligt. Här handlar det om relationen mellan moder och barn og mer närhet kan man inte ha i ett förhållande. Sammanbindningen är total och människa och natur har nästan blivit ett.

Men när Steingrímur beskriver området som fostrade honom på Snæfellsnes-peninsulan, är det inte samma upphöjelse där, och där slår han inte endast en herdediktston. I dikten ”Snæfellsjökull” (”Snæfell glaciär”)

³² ”Þú, bláfjalla geimur! með heiðjökla hring, / Um hásumar flý eg þér að hjarta, / Ó, tak mig í faðm, minn söknuð burt eg syng / Um sumarkvöld við álftavatnið bjarta. / Þín ásjóna, móðir! hér yfir mér skín / Með alskærum tárur kristals dagga; / Und miðsumars himni sé hvílan mín, / Hér skaltu, Ísland! barni þínu vaggja.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 139–140.)

³³ ”Náttúran fögur, eilíf, ung. / Ég elska þig, / Hvort lífs míns kjör eru létt eða þung, / Þú lífgar mig, / Ef sjúkt er hold og sál mín hrygg / Þú svöln lær, / Sem barn við móður brjóst eg ligg / Á brjóstum þér.” (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 110.)

beskrivs naturen både som brutal och sublim men grönare och trivsammare bilder finns där också, som i dessa rader:

Ej sjöng några svanar där,
Men sjöfågel satt i klippan,
Och korpen också van vid slaktkroppar,
I kullen hördes rävens tjut;
Tjusigt var dock på sommarkvällar
I öron smekas av ljungpiparens sång
I ljung bevuxen backe.³⁴

Här balanserar det sublimes och herdediktliga; naturen är både förfärlig och vacker. Detta kan man säga om flera av Steingrímurs dikter, för mycket sällan ser man herdedikter i sin renaste form såpass nordvärt på klotet.

Sammanfattning

Kanske kan man säga att den mörkaste sidan av den lantliga idyllen hos Steingrímur Thorsteinsson är hurpass temporal den är på nordliga trakter och faran är att läsaren inte tar den som giltig, som trovärdig beskrivning på nordisk natur. Men det frände av naturen som finns i hans poesi har ändå ärende i nutiden, för man kan lära sig mycket av Steingrímur om respekt för naturen och varsam behandling av den. Den sköna och stilla harmoniska bild som hann gärna ritar upp av naturen är både upphöjd och historiskt villkorlig, men den pekar dock utanför sig och har värde för dessa kommande tider.

Naturen är för Steingrímur både ideal och realitet. I den uppfattar han skönhet som knappas tillhör denna världen, men ändå visar han naturen i all sin varierade gestalt. Djuren stora och små och olika växter ser vi i Steingrímurs dikter och han njuter av deras gemenskap. Han skriver om vattenfall, ljungpipare, björkar, bäckarna, violer, fjärilar, rävar, örnar, fjäll, om molnfria sommardagar, stilla hav, om himmel och jord. Men naturen är för honom också som en uppenbarelse av pur skönhet och nästan

³⁴ "Ei þar sungu svanir, / En sjöfugl bjargs í tó, / Og hrafnar hrævum vanir, / Í holti refur gó; / Sætt á kvöldum sumars þó / Lét í eyrum lóukvak / Í lyngi vöxnum mó." (Steingrímur Thorsteinsson 1910: 84.)

gudomlig i sin ädelhet och briljanta sken. Förbindelsen mellan människan och naturen i Steingrímurs dikter är därför inte vardaglig utan intim och avslöjande. Han har det gemensamt med dom poeter som är länkade med Biedermeier att upphöja naturen och sätta dess härlighet mitt på scenen, stillhet och harmoni. Herdediktens tradition präglar hans poesi och där kan man se denna traditions grund-process, det vill säga att individen hittar temporärt skydd i naturen och kommer sen tillbaka til samhället en ny och bättre man. På så sätt är naturens idolisering också en typ av kritik på samhället och kulturens status. Steingrímur äger själv slutorden; han säger i ett brev från 1883: ”Mycket i våra tider ger mig anledning till oro, speciellt den allmänna och tröstlösa förståelsen på människans lott. Men även om den moderna tidens pessimism hade mångfaldigt rätt, skulle jag hellre vilja leva för ett sublimt bedrägeri än ovärdig sanning.”³⁵

Källor

- Gifford, Terry, 1999: *Pastoral. The New Critical Idiom*. London.
- Guðmundur Hálfðanarson, 1999: „Hver á sér fegra föðurland.“ Staða náttúrunnar í íslenskri þjóðernisvitund. *Skírnir* 173. S. 304–336.
- Guðrún Ingólfssdóttir, 1999: „o! að eg lifði í soddan sælu.“ Náttúran í Búnaðar-bálki Eggerts Ólafssonar. *Vefnir* 2 (vefnir.is).
- Hannes Pétursson, 1964: *Steingrímur Thorsteinsson – líf hans og list*. Reykjavík.
- Hjortsø, Lars, 1982: *Biedermeier. En idéhistorisk undersøgelse*. Köpenhamn.
- Jón Samsonarson, 1974: Hjarðsöngur á sautjándu öld. *Maukastella færð Jónasi Kristjánssyni fimmtugum*. Reykjavík. S. 33–39.
- Konráð Gíslason, 1891: Æfiágrip Konráðs Gíslasonar eftir sjálfan hann. (Nær til 1868). S. 1–7 i: Konráð Gíslason. Eftir Björn Magnússon Ólsen. *Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags* 12. S. 1–88.
- McLuhan, Marshall, 1969: Tennyson and Picturesque Poetry. *The Interior Landscape. The Literary Criticism of Marshall McLuhan 1943–1962*. Selected, compiled, and edited by Eugene McNamara. New York & Toronto.
- Mortensen, Klaus P., 1993: *Himmelstormerne. En linje i dansk naturdigtning*. Köpenhamn.
- S.n., 1913: Steingrímur Thorsteinsson skáld. *Vísir*, 23 augusti. S. 25–26.
- Stefán Ólafsson, 1886: *Kvæði*, II. bind. Köpenhamn.

³⁵ ”Margt á vorum tímum vekur mér óhug, sér í lagi hinn almenni og huggunarsnauði skilningur á hlutskipti mannsins. En þótt svo bólsýni nútímans hefði margfaldlega rétt fyrir sér, vildi ég heldur lifa fyrir háleita blekkingu en óverðugan sannleik.” Brev till Frederik Dahl 3 maj 1883, översatt till ísländska av Hannes Pétursson (1964: 244).

- Steingrímur Thorsteinsson, 1910: *Ljóðmali eftir Steingrím Thorsteinsson*. 3. utg. Reykjavík.
- Steingrímur Thorsteinsson, 1924: *Ljóðabýðingar I*. Reykjavík.
- Sveinn Yngvi Egilsson, 1994: Hulduljóð sem pastoral elegía. *Andvari* 119. S. 103–111.
- Sveinn Yngvi Egilsson, 1999: *Arfur og umbylting. Rannsókn á íslenskri rómantík*. Reykjavík.
- Sveinn Yngvi Egilsson, 2014: *Náttúra ljóðsins. Umhverfi íslenskra skálda*. Reykjavík.
- Sveinn Yngvi Egilsson, 2016: Jónas Hallgrímsson's inre och yttre natur. *Scripta Islandica* 67. S. 103–119.
- Pórir Óskarsson, 2008: Frá rómantík til raunsæis 1807–1882. *Saga Íslands IX*. Red. Sigurður Línadal & Pétur Hrafn Árnason. Reykjavík. S. 375–390.
- Vilhjálmur P. Gíslason, 1926: *Eggert Ólafsson*. Reykjavík.

Summary

The article focuses on representations of the Pastoral as a landscape aesthetic and literary convention in 19th century Icelandic poetry. Although originating in Classical Greece and Rome, and more attuned to warmer climes, the Pastoral has found its way to the far North. It enters Icelandic poetry sporadically in the 17th and 18th century through translations and parts of Enlightenment Georgica, but comes into its own in the 19th century, as the article shows. The Pastoral appears as a mode in the poetry of Jónas Hallgrímsson (1807–1845), though often fleeting and even elegiac, perhaps owing to the fact that Icelandic summers are short and rather cold. It can have a dark side in such poems, invoked in images of *Et in Arcadia ego* or an imminent death in nature. The idealized or idyllic version of Pastoral finds its clearest voice in the poems of Steingrímur Thorsteinsson (1831–1913). He wrote poems in which there is perpetual spring or summer in the Nordic Arcadia, lambs gambolling around Icelandic shepherds, who sing their songs and are as gentle and sanguine as their southern counterparts. But Steingrímur's idyllic descriptions of Nordic nature do often have an interesting symbolic side. A traveller in one of his poems is riding across an Icelandic heath when he suddenly hears the beautiful song of a distant swan, which almost seems to be coming from another world. As is the case in many Romantic poems of various European nations, such encounters with natural phenomena lift the mind of the modern man and often result in a temporary mystical union with the creation. The traveller in Steingrímur's poem returns to civilization with an elevated spirit, filled with natural harmony. This, in fact, is one of the principal functions of the Pastoral in literature, as scholars have pointed out. On the one hand, the Pastoral is based on the city dweller's desire to find a *retreat* in nature,

and on the other hand, it depicts his *return* to civilization, having benefitted from his encounter with nature. The Pastoral view and its artistic conventions were formed during Steingrímur's extended stay in Denmark, where he was influenced by Danish poets and artists of the Biedermeier period, who idealized nature and presented it as a harmonious whole. Such Biedermeier descriptions included feminine attributes and personifications of nature, as often witnessed in Steingrímur's own poems.

Keywords: Steingrímur Thorsteinsson, Icelandic poetry, Pastoral, northern idyll, Biedermeier

Sveinn Yngvi Egilsson

University of Iceland

Faculty of Icelandic and Comparative Cultural Studies

Reykjavík, Iceland

<http://uni.hi.is/sye>

sye@hi.is